

*Władysława Szulakiewicz**

ORCID: 0000-0001-8614-2955

Kraków, Polska

Ksiądz Zbigniew Jan Marek SJ (1947–2024) – pedagog religii

Father Zbigniew Jan Marek SJ (1947–2024):
Pedagogue of Religion

Abstract: In February 2024, the Rev. Prof. Zbigniew Marek, a theologian, catechist and pedagogue, passed away. He had been a professor at the Ignatianum University in Kraków for many years. This article aims to present his profile as a researcher in the realm of religious education theory. The reflections briefly show the educational path of this clergyman and his academic achievements, including earning a habilitated doctorate in pedagogy. In addition, the article outlines the essence of Rev. Marek's scientific research, particularly in the area of pedagogy. It also mentions where he published his articles. Furthermore, the article highlights his organisational and teaching accomplishments, as well as his contributions to educating academic staff. The text is based on an analysis of the Rev. Marek's publications, along with archival and printed sources that document his teaching and organisational endeavours.

Keywords: Zbigniew Marek; religious pedagogy; habilitation; scientific and teaching activities.

* Prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz, Instytut Nauk o Wychowaniu, Wydział Pedagogiczny, Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska; e-mail: wladyslawa.szulakiewicz@ignatianum.edu.pl.

Abstrakt: W lutym 2024 roku zmarł ks. prof. Zbigniew Marek, teolog, katechetyk i pedagog. Był długoletnim pracownikiem Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie. Celem artykułu jest przedstawienie jego sylwetki jako pedagoga religii. W rozważaniach skrótowo ukazano drogę edukacji tego duchownego, uzyskiwanie przez niego stopni i tytułów naukowych, w tym stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie pedagogika. Ponadto zarysowano istotę badań naukowych ks. Marka, zwłaszcza w zakresie jego twórczości pedagogicznej, oraz wymieniono czasopisma, w których badania te popularyzował. W refleksji odniesiono się także do jego dokonań organizacyjnych i dydaktycznych oraz osiągnięć w zakresie kształcenia kadry naukowej. Tekst powstał na podstawie analizy publikacji duchownego oraz źródeł archiwalnych i drukowanych, dokumentujących jego działalność dydaktyczną i organizacyjną.

Słowa kluczowe: Zbigniew Marek; pedagogika religii; habilitacja; działalność naukowa i dydaktyczna.

1. Wprowadzenie

Artykuł jest poświęcony działalności naukowej i dydaktycznej Zbigniewa Jana Marka, jezuita, teologa, katechetyka i pedagoga. Głównym celem tekstu jest krótkie omówienie jego drogi naukowej i aktywności organizacyjno-naukowej w zakresie pedagogiki. W szczególności w podjętych rozważaniach

chcę zwrócić uwagę na związek Księdza Profesora z pedagogiką – uzyskanie stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie pedagogika oraz udział w kształceniu kadry naukowej w zakresie pedagogiki. Ponadto w prezentowanym tekście zostaną zasygnalizowane kierunki pisarstwa poświęconego problematyce pedagogicznej i aktywności dydaktycznej. I w takim rozumieniu w tytule artykułu został użyty termin określający Księdza Profesora jako pedagoga religii. Pomijam omówienie zagadnień dotyczących teologii i katechetyki.

Zbigniew Marek urodził się 23 stycznia 1947 roku w Wilkowicach. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1972 roku (Hajduk, 2023, s. 148). W swej działalności naukowej i dydaktycznej związany był najpierw z Akademią Teologii Katolickiej (ATK) w Warszawie, a w roku 1989 rozpoczął współpracę z uczelnią jezuitów, wówczas był to Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (WFTJ), obecnie Uniwersytet Ignatianum w Krakowie. Na uczelni krakowskiej ks. Zbigniew Jan Marek pracował przez 35 lat. Zmarł 18 lutego 2024 roku.

2. Księdza Profesora Zbigniewa Marka habilitacja z pedagogiki

Już na samym początku warto zaznaczyć, że tytuł fragmentu prezentowanego tekstu brzmiący „Księdza Profesora Zbigniewa Marka habilitacja z pedagogiki” jest poprawny, bo zgodny ze stanem faktycznym. Decydując się na złożenie wniosku o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, ks. Marek posiadał już tytuł naukowy profesora nauk teologicznych, nadany postanowieniem Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego z dnia 31 lipca 2000 roku (https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=13110&_k=cku0h6; A UMK, Akta przewodu habilitacyjnego ks. Z. Marka, Odpis nadania tytułu naukowego).

Ksiądz Zbigniew Marek swoją drogę edukacyjną i systematyczne zdobywanie stopni naukowych w zakresie teologii i katechetyki połączył z Akademią Teologii Katolickiej (obecnie: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). Na uczelni tej uzyskał magisterium oraz stopień doktora i doktora habilitowanego. Był uczniem ks. prof. dr. hab. Jana Charytańskiego SJ (1922–2009), duchownego zasłużonego dla polskiej katechetyki. To pod jego kierunkiem przygotował pracę magisterską pt. *Wartość dydaktycz-*

na podręczników do drugiego schematu programu szczegółowego oraz rozprawę doktorską nt. *Teoria wychowania religijnego według Planu Trewirskiego w świetle nurtów katechetycznych lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych*. Recenzentami w przewodzie doktorskim byli ks. prof. Mieczysław Majewski i ks. prof. Janusz Tarnowski. Stopień doktora habilitowanego nauk teologicznych zdobył także na Akademii Teologii Katolickiej 27 czerwca 1994 roku na podstawie pracy: *Rozwój teorii wychowania religijnego dziecka w wieku przedszkolnym w Polsce w latach 1945–1990*. Recenzentami w przewodzie habilitacyjnym byli profesorowie: ks. Mieczysław Majewski, ks. Roman Murawski, ks. Andrzej Majewski (A UMK, Akta przewodu habilitacyjnego. Dyplom magistra teologii, Dyplom doktora nauk teologicznych w zakresie katechetyki, Dyplom doktora habilitowanego nauk teologicznych).

Posiadając już wszystkie stopnie i tytuł w zakresie nauk teologicznych, ks. Marek postanowił starać się o samodzielność naukową w dyscyplinie pedagogika. Uzyskał ją, przeprowadzając postępowanie habilitacyjne na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu na Wydziale Nauk Pedagogicznych (WNP). Trzeba zauważyć, że o ile tzw. podwójny doktorat, czyli z dwóch dyscyplin, jest coraz częstszym zjawiskiem w nauce polskiej, o tyle podwójna habilitacja nie zdarza się zbyt często.

W dniu 20 lutego 2007 roku ks. Marek wszczął przewód habilitacyjny na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK. W dokumentacji habilitacyjnej znajdują się opinie profesorów Ignatianum na temat dorobku pedagogicznego Habilitanta uzasadniające wszczęcie przez ks. Marka przewodu w dyscyplinie pedagogika¹. Wydali je ówczesny rektor Ignatianum ks. prof. dr hab. Ludwik Grzebień, prof. dr hab. Marian Śnieżyński i prof. dr hab. Ryszard Terlecki. Ksiądz Grzebień w swej opinii o dorobku Habilitanta stwierdził:

W badaniach naukowych ks. prof. dr. hab. Zbigniewa Marka widoczne są próby połączenia osiągnięć dwóch dyscyplin naukowych: teologii i pedagogiki. Można mówić o poszukiwaniu łączenia dorobku obu tych dyscyplin i wykorzystania ich dla człowieka. Ten styl badań zauważyć można już w pierwszych jego publikacjach. W tym kierunku prowadził badania związane z rozprawą doktorską, a później habilitacyjną. Charakterystyczną właściwością tych badań jest poszukiwanie współzależności zachodzących między wychowa-

¹ Opinie profesorów Ignatianum o dorobku ks. Marka były kierowane jeszcze do władz Wydziału Humanistycznego UMK, ponieważ Wydział Pedagogiczny powstał w 2007 roku.

niem i wychowaniem religijnym (A UMK, Akta przewodu habilitacyjnego, Opinia dotycząca dorobku naukowego ks. prof. Zbigniewa Marka autorstwa ks. L. Grzebieńia).

Z kolei w autoreferacie Habilitant o swoich zainteresowaniach naukowych napisał tak:

Przedmiotem moich zainteresowań oraz badań naukowych jest dziedzina nazywana w krajach zachodnich pedagogiką religijną, a w Polsce określana jako katechetyka. Pojęcie „pedagogika religijna” znane jest w polskiej literaturze, ale nie wiąże się go z odrębną dyscypliną nauki. Swoje zainteresowania naukowe łączę z podmiotem oddziaływań katechetyczno-wychowawczych: katechizowanym uczniem. Zajmuję się także badaniami nad znaczeniem przekazywanych treści dla procesów wychowania, w tym także wychowania religijnego. Nadto koncentruję się na związkach zachodzących między wychowaniem i wychowaniem religijnym (A UMK, Akta przewodu habilitacyjnego, Autoreferat ks. Marka).

Warto podkreślić, że składając wniosek o wszczęcie postępowania habilitacyjnego, ks. Marek miał w swym dorobku 5 wypromowanych doktorów, 4 recenzje rozpraw habilitacyjnych i 24 recenzje rozpraw doktorskich (tamże).

Podstawą wszczęcia przewodu habilitacyjnego był monotematyczny cykl publikacji pt. *Wychowanie moralne dzieci i młodzieży we współczesnej edukacji religijnej*. Doceniając znaczenie obszernego dorobku przedstawionego przez Habilitanta, komisja, której przewodniczył ks. dr hab. Czesław Kuśtra, prof. UMK, wyraziła zgodę na wszczęcie postępowania habilitacyjnego ks. Marka (A UMK, Akta przewodu habilitacyjnego, Opinia komisji).

Na recenzentów w postępowaniu habilitacyjnym zostali powołani: prof. dr hab. Bogusław Śliwerski, ks. dr hab. Jarosław Michalski, prof. UMK, dr hab. Janina Kostkiewicz i prof. dr hab. Katarzyna Olbrycht. Wszystkie recenzje zostały zakończone pozytywną konkluzją i zawierały wniosek o dopuszczenie do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego. Warto przytoczyć przynajmniej dwie wybrane opinie recenzentów na temat dorobku Habilitanta. Profesor B. Śliwerski ocenił dorobek Habilitanta bardzo wysoko i napisał w swej recenzji tak:

W moim przekonaniu dorobek naukowy i dydaktyczny ks. prof. Z. Marka jest imponujący, gdyż wpisuje się nie tylko głęboko w obszar badań podstawowych nauk o wychowaniu, ale także w rozwój literatury specjalistycznej służącej bezpośrednio formacji osobowej, w tym szczególnie duchowej i religijnej młodych pokoleń w naszym kraju. [...] Dialogiczna teoria wychowania moralnego ks. prof. Zbigniewa Marka jest najlepszym dowodem na jego pełnoprawne zaistnienie w pedagogice, którą tak wydatnie rozwija dzięki ocenianym i rozwijanym tu publikacjom [...]. Ten piękny i bogaty dorobek naukowy Habilitanta wpisuje się w dyscypliny bezpośrednio lub pośrednio zajmujące się wychowaniem (A UMK, Akta przewodu habilitacyjnego, Recenzja prof. B. Śliwerskiego).

Z kolei prof. K. Olbrycht, doceniając i pozytywnie oceniając całokształt działalności naukowej ks. Marka, tak podsumowała swoją opinię:

Cały przedstawiony przez ks. prof. Z. Marka monotematyczny cykl publikacji ukazuje wyraźny kierunek badań i konsekwencję w podejmowanych w ramach tegoż kierunku badaniach. W kolejnych tekstach i projektach badawczych coraz bardziej pogłębiane są poszczególne zagadnienia, doprecyzowane kluczowe pojęcia (A UMK, Akta przewodu habilitacyjnego, Recenzja prof. K. Olbrycht).

W związku z pozytywnymi recenzjami możliwe stało się dalsze procedowanie wniosku habilitacyjnego ks. Marka. Zgodnie z ówczesnym ustawodawstwem uchwały o nadaniu stopnia doktora habilitowanego zapadały na naukowych posiedzeniach rad wydziału. Pierwszą częścią takiego posiedzenia było kolokwium habilitacyjne, a kolejną po przyjęciu kolokwium habilitacyjnego był wykład habilitacyjny. Posiedzenie naukowe Rady Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych ks. prof. Zbigniewowi Markowi odbyło się 13 maja 2008 roku. Posiedzeniu przewodniczył ówczesny dziekan WNP UMK prof. dr hab. Aleksander Nalaskowski.

W pierwszej części posiedzenia Rady odbyło się kolokwium habilitacyjne, podczas którego Habilitantowi zadawali pytania nie tylko recenzenci, ale i członkowie Rady WNP. Trzeba zaznaczyć, że ówczesny skład Rady WNP UMK tworzyli przedstawiciele kilku subdyscyplin pedagogicznych. W dyskusji habilitacyjnej ks. Marek musiał odpowiedzieć na 11 pytań, zadali je

przedstawiciele m.in. pedagogiki ogólnej, pedagogiki religii, socjologii wychowania, historii wychowania, pedagogiki specjalnej. Dotyczyły one m.in.: 1. Wątków religijnych w twórczości pedagogów katolickich 20-lecia międzywojennego, 2. Krytyki katolickiej myśli wychowawczej okresu międzywojennego kierowanej wobec Nowego Wychowania, 3. Obecności lub braku orientacji w chrześcijańskiej myśli poglądów zbliżonych do Nowego Wychowania, 4. Modeli uprawiania pedagogiki religii, 5. Związku między rozwojem religijnym a rozwojem moralnym, istnienia teorii mówiących o związku między wychowaniem religijnym i moralnym, 6. Związku między nauczaniem religii a poczuciem winy u umierających dzieci, 7. Pedagogiki religii na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie – przedstawiciele i wymiaru instytucjonalnego, 8. Związku zasady miłości w wychowaniu chrześcijańskim czy religijnym. Ponadto sformułowano następujące pytania: 9. Jakiej odpowiedzi udzielić dziecku, które pyta: „dlaczego choruję, umieram”? 10. W jakim nurcie powstała, na jakie potrzeby odpowiadała pedagogia ignacjańska oraz co powoduje, że jest nadal aktualna? 11. Czy współczesna pedagogika religijna jest świadoma potrzeby pytań religijnych, jako niepotrzebnych, będących znakiem niezaradności ludzkiej, skandalu? Czy współczesna pedagogika religijna jest świadoma potrzeby przemiany cywilizacyjnej? (A UMK, Akta habilitacyjne, Protokół z posiedzenia Rady WNP UMK). Odpowiedzi na zadane pytania zostały przyjęte i pozytywnie ocenione, co sprawiło, że w głosowaniu tajnym członkowie Rady WNP UMK przyjęli kolokwium, a przewodniczący Rady WNP prof. A. Nalaskowski zarządził głosowanie nad wyborem tematu habilitacyjnego. Habilitant przedstawił propozycje trzech tematów: 1. Wychowanie i wychowanie religijne w osiągnięciu dojrzałości, 2. Aksjologiczne podstawy wychowania, 3. Kościelna katecheza procesem wychowania człowieka. W głosowaniu jawnym Rada wybrała drugi temat: Aksjologiczne podstawy wychowania.

W wykładzie ks. Marek, wyróżniając dwie zasadnicze jego części, poruszył następujące zagadnienia: 1. Aksjologia w procesach wychowawczych, 2. Zadania wychowania aksjologicznego i moralnego (Odkrywanie i przejmowanie świata wartości; Osiąganie dojrzałej osobowości i kształtowanie postaw moralnych; Kształtowanie sumienia) (A UMK, Akta habilitacyjne, Tekst wykładu. Protokół z posiedzenia).

Po zakończeniu wykładu, w wyniku tajnego głosowania, Rada Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK podjęła uchwałę o nadaniu ks. prof. Zbigniewowi

Markowi stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie pedagogika (A UMK, Akta habilitacyjne, Uchwała Rady Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 13 maja 2008 roku).

Omawiając przebieg kolokwium habilitacyjnego ks. Marka, odwoływałam się do dokumentacji habilitacyjnej, ale mam także własne wspomnienia o tym wydarzeniu naukowym jako członkini Rady WNP, uczestniczyłam bowiem w tym posiedzeniu. Byłam też świadkiem przygotowywania się ks. Marka do kolokwium habilitacyjnego i muszę podkreślić, że zadziwiająca była sumienność i staranność w traktowaniu przez niego kolejnego wyzwania naukowego, jakim był przewód habilitacyjny z pedagogiki, a przecież ks. Marek posiadał już tytuł naukowy profesora. I jeszcze jedno spostrzeżenie. Uzyskanie przez ks. Marka stopnia doktora habilitowanego z pedagogiki było potwierdzeniem, że uczeni zajmujący się katechetyką i do niej zaliczani mają swoje miejsce w naukach pedagogicznych. Na fakt ten zwrócono uwagę podczas dyskusji w części tajnej kolokwium habilitacyjnego.

3. Działalność naukowa i dydaktyczna oraz kształcenie kadry naukowej

3.1. Dorobek publikacyjny z zakresu pedagogiki

Dorobek publikacyjny ks. Marka, obejmujący prace z katechetyki, pedagogiki i teologii, jest niezwykle obszerny. Pierwsze teksty opublikował w 1982 roku. Według ustaleń na rok 2017, czyli w roku jubileuszu 70-lecia urodzin, dorobek ten obejmował 300 publikacji (Wykaz dorobku naukowego Zbigniewa Marka SJ, s. 47–64; Steczek, 2017, s. 24). Do roku 2024 lista publikacji ks. Marka znacznie się powiększyła, wymaga to jednak ponownych analiz, w tym poszukiwania artykułów w różnych czasopismach, z którymi współpracował, i jego publikacji w pracach zbiorowych. Katalog biblioteczny NUKAT odnotowuje 312 publikacji ks. Marka (https://karo.umk.pl/Karo/Exec/z2w_f_d.php?cache=0&kl=2377596-1719308462).

Interesują nas tu głównie opracowania z pedagogiki. Trzeba jednak podkreślić, że trudno jest wydzielić w dorobku prace z pedagogiki i katechetyki. Sądzę też, że zabieg ten nie jest konieczny do określenia pedagogicznego

wymiaru twórczości ks. Marka. Czytając jego teksty, można zauważyć, że treści z pedagogiki są znakomicie wykorzystywane w publikacjach poświęconych problematyce katechetyki. Na podstawie analizy prac ks. Marka można stwierdzić, że w swoich publikacjach poruszał zagadnienia dotyczące m.in.: wychowania religijnego, wychowania moralnego, wychowania w rodzinie. Jego publikacje wpisują się w takie subdyscypliny pedagogiki jak: pedagogika religii, pedagogika przedszkolna, teoria wychowania religijnego i moralnego. Podejmował też wątki dotyczące zagadnień pedeutologicznych.

Kreśląc krótką charakterystykę jego pisarstwa pedagogicznego, trzeba wskazać, że wyniki swoich badań z tej dyscypliny ogłaszał na łamach fachowych czasopism pedagogicznych, takich jak: *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, *Horyzonty Wiary*, *Horyzonty Wychowania*, *Keryks*. *Międzynarodowy przegląd katechetyczno-pedagogicznoreligijny*, *Paedagogia Christiana*, *Pedagogika Społeczna*, *Ruch Pedagogiczny*, *Studia Paedagogica Ignatiana*. Zamieszczanie tekstów na łamach wymienionych czasopism określa w pewnym zakresie tematykę jego publikacji.

Ksiądz Zbigniew Marek był autorem haseł w *Leksykonie pedagogiki religii* redagowanym przez ks. Cypriana Rogowskiego oraz *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku*, t. 5, pod red. Tadeusza Pilcha. Duchowny ma zasługi w redagowaniu nie tylko prac zbiorowych, ale i czasopism, w tym wspomnianych *Horyzontów Wychowania* czy czasopisma *Studia Paedagogica Ignatiana* (SPI). Ostatni współredagowany przez Księdza tom tego czasopisma (SPI) ukazał się w 2023 roku (tom 26, nr 4) nt. *Edukacja i religia*. Jak przystało na osobę redagującą tematyczny numer czasopisma, zamieścił w nim swój tekst pod tytułem *Waler edukacyjny pedagogiki towarzyszenia* (Marek, 2023, s. 57–74). Był również redaktorem serii wydawniczej „Biblioteka Horyzontów Wiary”.

Odnosząc się do tematyki prac ks. Marka, należy zauważyć, że w jego dorobku publikacyjnym jest sporo ważnych tekstów poświęconych wyjaśnieniu, czym jest pedagogika religii, co jest przedmiotem jej badań, jaka jest jej relacja z katechetyką. Cechą charakterystyczną pisarstwa naukowego ks. Marka jest wyjaśnienie ważnych kategorii pedagogicznych mających znaczenie dla różnych subdyscyplin pedagogicznych i relacji między ważnymi pojęciami na płaszczyźnie pedagogicznej i teologicznej, w tym pedagogiki religii. Są to m.in. takie kategorie jak: autonomia pedagogiki religii, tożsamość pedagogiki religii, autorytet w wychowaniu, wartości w wychowaniu,

relacja duchowości, religii i wychowania, sumienie w wychowaniu, wychowanie do przebaczenia i wreszcie rzadko spotykana w literaturze pedagogicznej kategoria towarzyszenia. Wskazując na udział ks. Marka w dyskusji nad tak ważnymi dla nauki oraz życia człowieka kategoriami – wartościami, chcę podkreślić, że jego twórczość naukowa służyła i może służyć zarówno nauce, jak i rozwiązywaniu problemów konkretnego człowieka.

3.2. Działalność organizacyjna, dydaktyczna i kształcenie kadry naukowej

Ksiądz Zbigniew Marek rozpoczął działalność organizacyjną i dydaktyczną w roku akademickim 1980/1981 na ATK, gdzie pracował do 2001 roku. Następnie rozpoczął swoją długoletnią pracę w Wyższej Szkole Filozoficzno-Pedagogicznej w Krakowie, gdzie został powołany na funkcję dziekana Wydziału Pedagogicznego (A UMK, Akta przewodu habilitacyjnego, Życiorys).

Pracując i tworząc struktury krakowskiej uczelni, ks. Marek poświęcił się nie tylko działalności organizacyjno-naukowej, ale i kształceniu pedagogicznemu studentów. Uczestniczył w wielu pracach organizacyjnych prowadzących w efekcie do uzyskania przez WSFP Ignatianum statusu Akademii w roku 2011, o czym pisze ks. Władysław Kubik (2014, s. 15–32)². Włączył się także w prace mające na celu polepszenie bazy lokalowej, zaplecza dydaktycznego i warunków kształcenia (tamże, s. 20). Przez wiele lat pracował w Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, w której był konsultorem, członkiem zespołu ds. nowych programów katechetycznych, a także rzeczoznawcą ds. oceny programów nauczania religii i podręczników katechetycznych (<https://katecheza.episkopat.pl/kwk/ks-prof-dr-hab-zbigniew-marek-sj>).

Ksiądz Marek, podejmując najpierw współpracę z WFTJ, a następnie pracę w Wyższej Szkole Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum, kolejno Akademii i wreszcie Uniwersytecie Ignatianum, poświęcił się organizacji struktur dydaktyczno-naukowych i programów kształcenia. Włączył się do prac mających na celu uzyskanie uprawnień do kształcenia na poziomie ma-

² Pomijam omówienie działalności ks. Marka w Instytucie Kultury Religijnej – dwuletnim studium filozoficzno-teologicznym dla osób świeckich.

gisterskim z pedagogiki (Kubik, 2014, s. 23). Poza tym w roku akademickim 1990/1991 był jednym z organizatorów stacjonarnych studiów z pedagogiki religijnej (Ziemiański, 1989, s. 14). Dwukrotnie pełnił funkcję dziekana Wydziału Pedagogicznego Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum, tj. w latach 2001–2004 i 2007–2010 (Kubik, 2014, s. 24; Rektorat UIK, Dokumenty nominacji). Jak wynika z zapisów w *Informatorach (Informator Akademicki. Wydział Pedagogiczny, 2009/2010, s. 68–73; Informator Akademicki. Wydział Pedagogiczny, 2010/2011, s. 55–73)* i Sprawozdaniu (UIK, Sprawozdanie), podczas pełnienia przez niego funkcji dziekana na Wydziale utworzono nowe kierunki studiów, w tym m.in. pracę socjalną, oraz nowe specjalności na kierunku pedagogika: wychowanie przedszkolne, która od roku 2010/2011 zmieniła nazwę na wychowanie przedszkolne i edukacja wczesnoszkolna, oraz edukację wczesnoszkolną na studiach zaocznych. Ten kierunek studiów rozwijany jest do dzisiaj z dużym powodzeniem. W czasie pierwszej kadencji na studiach zaocznych została utworzona specjalizacja z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej. To za jego kadencji Ignatianum uzyskało w 2010 roku uprawnienia do nadawania stopnia doktora w dyscyplinie pedagogika (UIK, Sprawozdanie). Ponadto w latach 2004–2007 pełnił funkcję Prorektora ds. Nauki i Promocji WSFP (UIK, Sprawozdanie).

W zachowanej dokumentacji znajdującej się m.in. w Instytucie Nauk o Wychowaniu i elektronicznej bazie danych tej uczelni (USOS) możemy odczytać szczegółowo jego aktywność dydaktyczną. Dla przykładu warto podać wykaz przedmiotów z ostatnich lat pracy Księdza Profesora (2020–2024) i ich zakres treściowy oraz zalecane lektury (https://usosweb.ignatianum.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=100132). Były to następujące przedmioty wchodzące w zakres kształcenia pedagogicznego na krakowskiej uczelni: Aksjologiczne podstawy wychowania, Pedagogika religii, Edukacja i religia, Warsztat pisarstwa naukowego, Pedagogika towarzyszenia (https://usosweb.ignatianum.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=100132). Ten ostatni przedmiot wykładał na studiach doktoranckich. Oto jak przedstawił treść wykładów z Pedagogiki religii w roku akademickim 2021/2022:

Wykład ma pomóc w zrozumieniu istotnych założeń pedagogiki religii opartych na: objaśnianiu znaczenia nauk teologicznych dla zrozumienia natury człowieka i jego przeznaczenia. Ma określić specyfikę funkcjonowania peda-

gogiki religii jako dyscypliny nauki: form poznania, przedmiotu, źródeł i metod prowadzonych badań. Wreszcie ma określić zadania stawiane pedagogice religii (https://usosweb.ignatianum.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=100132).

Z kolei w roku 2022/2023 tak opisał cel i treści prowadzonego wykładu z tego przedmiotu:

Zajęcia mają na celu przekazanie podstawowych informacji o znaczeniu, miejscu i roli edukacji religijnej, rozumianej jako forma procesu wspomagania człowieka w rozwoju osobowym i osiągnięciu dojrzałości (religia dla edukacji jest partnerem czy konkurentem). Mają też pokazać, w jakim zakresie religia może wzbogacać procesy edukacyjne oraz w jakim zakresie pomaga człowiekowi znajdować odpowiedzi na jego egzystencjalne pytania.

Cel wykładu w zakresie Aksjologicznych podstaw wychowania sformułował następująco:

Zapoznanie z rolą i znaczeniem aksjologii w procesie wychowania; opis przyjętej antropologii; wyjaśnienie hierarchii wartości stanowiącej podstawy tworzenia teorii pedagogicznych i oddziaływań wychowawczych; porównywanie i ocenianie przyjmowanych norm postępowania; weryfikowanie własnych ocen w świetle obowiązujących norm moralnych.

Treści wykładu z przedmiotu Edukacja i religia realizowanego w roku 2022/2023 dotyczyły tak sformułowanych zagadnień:

religia w życiu człowieka – precyzowanie dążeń ku transcendencji; relacje nauki i religii; religia obok nauki poszerza możliwości znalezienia odpowiedzi na egzystencjalne pytania człowieka; korzystanie z odpowiedzi religii przy szukaniu odpowiedzi na takie pytania wymaga umiejętności korzystania nie tylko z poznania naturalnego, ale i nadnaturalnego; istota poznania nadnaturalnego; warunki poprawnego korzystania z poznania nadnaturalnego; właściwości edukacji religijnej; zakresy oddziaływań edukacji i religii w życiu człowieka; w jakim znaczeniu religia poszerza ogląd świata (https://usosweb.ignatianum.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=100132).

Realizując zajęcia dydaktyczne, wykorzystywał wyniki swoich badań naukowych, które ukazały się w formie książek i artykułów. Stanowiły one podstawowe lektury zalecane dla studentów. Tym samym łączył badania naukowe i nauczanie. Zalecając publikacje swego autorstwa, uzupełniał je o prace innych specjalistów, zwłaszcza autorów opracowań z pedagogiki religii.

W ramach realizacji pensum dydaktycznego prowadził proseminaria, seminaria magisterskie i doktorskie (<https://portal.bibliotekaaik.pl/art.37.lima-katalog-prac-licmgr.html>). Z dokumentacji wynika, że w latach 2002–2020 pod jego kierunkiem powstało 78 prac magisterskich oraz był recenzentem 159 prac magisterskich. Tematyka przygotowywanych pod jego kierunkiem prac magisterskich dotyczyła m.in. wychowania religijnego, wychowania moralnego, teorii stosowania kar i nagród, wychowania w rodzinie. Powstało kilka prac na temat nauczania Jana Pawła II oraz poświęconych m.in. biografii i systemom wychowawczym Jana Bosko, Edmunda Bojanowskiego, Gianny Beretty, św. Urszuli Ledóchowskiej oraz ks. Ferdynanda Machaya.

Ksiądz Profesor ma spore zasługi w kształceniu młodej kadry naukowej w zakresie pedagogiki jako promotor dysertacji doktorskich, recenzent w przewodach habilitacyjnych i profesorskich. Posiłkując się bazą Nauka Polska. Ludzie Nauki, dowiadujemy się, że był on promotorem 11 doktoratów i recenzentem w 31 przewodach doktorskich i 9 habilitacyjnych (https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=13110&_k=cku0h6)³. Nie są to ostateczne dane⁴. Jako promotor występował w przewodach m.in. takich przedstawicieli nauk pedagogicznych jak: Anna Błasiak, Marzena Chrost, Andrzej Grudziński, był także recenzentem rozpraw doktorskich m.in. dr Ewy Dybowskiej, ks. prof. dr. hab. Ryszarda Czekalskiego, ks. prof. dr. hab. Stanisława Dziekońskiego, dr hab. Anny Królikowskiej, s. dr Elżbiety Sozańskiej (https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=13110&_k=cku0h6). Był recenzentem w przewodzie habilitacyjnym z pedagogiki m.in. dr. hab. Jarosława Horowskiego, prof. UMK i ks. dr. hab. Jana Niewęglowskiego,

³ Wykaz ten obejmuje promotorstwo prac doktorskich z zakresu pedagogiki i teologii.

⁴ Nie wszystkie recenzje wykonane przez ks. Marka zostały odnotowane. Jako przykład mogę podać, że w wykazie recenzji Księdza zapisanych w bazie Nauki Polskiej brak odnotowanej habilitacji dr. hab. Jarosława Horowskiego, prof. UMK, którego był recenzentem.

prof. UKSW. To tylko przykładowe nazwiska przedstawicieli pedagogiki i katechetyki, w których awansie uczestniczył ks. Marek.

Oddany w swej działalności naukowej sprawie kształcenia młodej kadry naukowej, zasiadał także jako członek w Radzie do Spraw Stopni i Tytułów UIK. Świętej pamięci ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek SJ był w Radzie przedstawicielem dyscypliny „Nauki o rodzinie” w latach 2023–2024 (<https://www.ignatianum.edu.pl/sklad-rady>). Uczestniczył tym samym w promowaniu doktoratów przygotowanych pod jego kierunkiem, jak i innych promotorów oraz w procedurze nadawania stopni doktora habilitowanego. W ostatnim posiedzeniu tego gremium naukowego uczestniczył 18 stycznia 2024 roku, czyli miesiąc przed śmiercią. Był aktywny niemal do ostatnich dni swego życia.

4. Uwagi końcowe

Przygotowanie tekstu o osobie, która zbyt niespodziewanie odeszła na wieczny spoczynek, a którą znało się od wielu lat i obserwowało jej działalność naukowo-organizacyjną, a tak jest w przypadku autorki artykułu, jest zadaniem niełatwym. Trudno w tej sytuacji o jakiekolwiek podsumowania czy oceny, a na pewno za wcześnie. Można jedynie przedstawić ogólne spostrzeżenia, dlatego artykuł ma jedynie charakter informacyjny. Niewątpliwie trzeba podkreślić, że ks. Zbigniew Marek znakomicie łączył w swej twórczości, jak stwierdził cytowany o. prof. dr hab. Ludwik Grzebień, teologię i pedagogikę. Założenia i ustalenia pedagogiki religii kierował do osób zajmujących się praktyką edukacyjną. Obecny Uniwersytet Ignatianum zawdzięcza jego działalności wiele, zarówno w sensie organizacyjnym, jak i kształcenia kadry naukowej. Wypromowani przez niego doktorzy znakomicie kontynuują jego dzieło rozwoju instytucjonalnego i naukowego pedagogiki na UIK. Trzeba też podkreślić, że był obecny w środowisku pedagogów dzięki swoim publikacjom naukowym, ale i jako recenzent prac awansowych.

Prowincjał Bogusław Steczek w swej mowie-laudacji z okazji siedemdziesięciolecia urodzin ks. Marka stwierdził, że „Ojciec Zbigniew Marek zapisuje swoją kartę w dziejach jezuitów. Jest to karta bardzo ciekawa, nietuzinkowa” (Steczek, 2017, s. 24). Parafrazując ową tezę, można bezsprzecznie powiedzieć, że ks. Zbigniew Marek swą działalnością organizacyjno-naukową

i dydaktyczną zapisał piękną kartę w dziejach Uniwersytetu Ignatianum, a bogatą twórczością pisarską zdobył sobie zasłużone miejsce w historii pedagogiki polskiej, zwłaszcza pedagogiki religii.

Bibliografia

- Akademia Ignatianum w Krakowie. Sprawozdanie z działalności 2000/2001–2011/2012.
- Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (A UMK). Akta przewodu habilitacyjnego ks. Zbigniewa Marka, Wydział Nauk Pedagogicznych, sygn. 2870/18.
- Chojna, K. i Madej-Babula, M. (2010). *Informator Akademicki. Wydział Pedagogiczny. 2010/2011*. Kraków.
- Hajduk, A. (2003). Marek Zbigniew. W: R. Czekalski (red.), *Słownik katechetów polskich XX wieku* (s. 148–152). Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Kubik, W. (2010). Jezuicka Wyższa Szkoła „Ignatiana” w Krakowie. W: A. Królikowska (red.), *Pedagogika ignatiana. Historia – teoria – praktyka* (s. 339–360). Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Kubik, W. (2014). Początki i rozwój Akademii Ignatianum w Krakowie. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 17, 15–34.
- Madej-Babula, M. (red.). (2009). *Informator Akademicki. Wydział Pedagogiczny. 2009/2010*. Kraków.
- Marek, Z. (1993). Wychowanie religijne małego dziecka. *Horyzonty Wiary*, 15, 59–65.
- Marek, Z. (1994). *Rozwój teorii wychowania religijnego dziecka w wieku przedszkolnym w Polsce w latach 1945–1990*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Marek, Z. (1996). *Wychować do wiary. Zagadnienia wychowania religijnego dziecka w wieku przedszkolnym*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Marek, Z. (2004). Motywacja w procesach wychowania. *Paedagogia Christiana*, 14(2), 97–110.
- Marek, Z. (2005). *Podstawy wychowania moralnego*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Marek, Z. (2005). Wychowanie sumienia zadaniem pedagoga. *Horyzonty Wychowania*, 8(4), 89–108.

- Marek, Z. (2005–2006). Nauczyciel jako osoba kształtująca proces moralnego wychowania młodzieży. *Studia Gdańskie*, 18–19, 163–170.
- Marek, Z. (2010). Dziecko w świecie wartości. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 17–18(3–4), 81–86.
- Marek, Z. (2013). Tożsamość pedagogiki religii. *Paedagogia Christiana*, 31(1), 93–106.
- Marek, Z. (2014). *Religia – pomoc czy zagrożenie dla edukacji*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Marek, Z. (2015). Duchowość, religia i wychowanie. *Pedagogika Społeczna*, 55(1), 9–22.
- Marek, Z. (2016). Autonomia pedagogiki religii. Współczesne ujęcia edukacji religijnej. *Studia Katechetyczne*, 12, 19–33.
- Marek, Z. (2016). Osiągnięcie dojrzałości moralnej. *Studia Paedagogica Ignatianae*, 19(1), 39–56.
- Marek, Z. (2017). Wychowanie integralne podstawą rozwoju osoby. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 43(1), 31–47.
- Marek, Z. (2018). Autorytet w teorii i praktyce towarzyszenia wychowawczego. *Studia Paedagogica Ignatianae*, 20(5), 231–248.
- Marek, Z. (2018). Edukacja religijna w poszukiwaniu odpowiedzi na egzystencjalne pytania człowieka. *Paedagogia Christiana*, 40(2), 11–32.
- Marek, Z. (2021). Pedagogia i pedagogika ignacjańska (jezuicka). *Horyzonty Wychowania*, 56, 11–21.
- Marek, Z. (2022). *Podstawy pedagogiki religii*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Marek, Z. (2023). Waleń edukacyjny pedagogiki towarzyszenia. *Studia Paedagogica Ignatianae*, 26(4), 57–74.
- Marek, Z. i Dyrek, K. (2016). Edukacja do przebaczenia w pedagogii ignacjańskiej. *Paedagogia Christiana*, 38(2), 61–84.
- Marek, Z. i Pasierbek, W. (2006). Wychowanie moralne i sumienie człowieka. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 51(3), 10–23.
- Rektorat Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie (UIK). Dokumenty nominacji ks. Zbigniewa Marka na stanowisko prorektora, dziekana, prodziekana.
- Steczek, B. (2017). O Zbigniewie Marku słów kilka... W: A. Walulik i J. Mółka (red.), *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna* (s. 21–26). Kraków: AIK.

-
- Wykaz dorobku naukowego Zbigniewa Marka SJ. W: A. Walulik i J. Mółka (red.), *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna* (s. 47–64). Kraków: AIK.
 - Ziemiański, S. (1989). Sprawozdanie z działalności Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie w roku akademickim 1989/90. *Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie*.